

Univerzalnost religije i ovosvjetovna motiviranost terorizmom

Novi milenij, unatoč očekivanjima, nije donio ni narodima, ni državama, pa niti čovječanstvu u cjelini mir i slobodu kakve ljudi trebaju. Naprotiv, i sama sloboda (koju na izvjestan način uživa veći broj naroda) danas nema istovjetno značenje za sve, posebno kad je u pitanju odnos prema manjim etničkim ili vjerskim grupama, u okviru većine država u kojima dominira jedna grupa (zajednica). Na sadašnjem stupnju razvoja posebno je sporan odnos najrazvijenijih prema onim narodima koji su siromašni, a koji predstavljaju zone njihovih interesa, neovisno kojem kontinentu i civilizacijskom kodu pripadaju. U tom smislu u posebno teškoj situaciji našlo se više muslimanskih naroda za koje se nakon 11. septembra 2001. god. veže opasnost od islamskog terorizma. Iako i ranija i novija povijest obiluju terorizmom, donedavno nije bio naglašavan terorizam s vjerskim predznakom. Međutim, današnjica se sve glasnije pokušava okvalificirati kao vrijeme islamskog terorizma koji predstavlja prijetnju modernom svijetu. Nešto slično događalo se u Jugoslaviji pred njen raspad i agresiju na Bosnu i Hercegovinu. Tako se, umjesto traganja za prevladavanjem neslobodnog načina života koji je posljedica različitih tipova svakodnevnog terora uzrokovanog silom, ekonomskom nerazvijenošću ili ovisnošću o novim tehnologijama, u fokusu našla ambicija da se legitimnim terorom najmoćnijih država nad ostatkom svijeta, a posebno nad nekim muslimanskim zemljama, uklone opasnosti od njihovog terorizma. Takvom odnosu direktno su doprinijele terorističke organizacije koje se u svom djelovanju sklanjaju iza islamske vjere. Ovakvo stanje stvari, čini se, motiviralo je akademika Muhameda Filipovića da napiše knjigu pod naslovom «Islam i teror»²⁵³. Preciznije, knjiga je napisana u povodu poznatih događaja od 11. septembra 2001. god., ali se njen sadržaj u biti tiče koliko globalnih procesa, toliko i odbrane civilizacija, njihovog duhovnog i kulturnog fundamenta i njihovih aktuelnih pravaca razvoja od nastojanja da se one kao takve proglase sklonim ili predodređenim za terorizam. Budući da Zapad u tom smislu markira islam, knjiga raspravlja i ukazuje na apsurdnost ovakvih nastojanja kojima se pokušava zadobiti opća podrška u borbi protiv prijetećeg islamskog terorizma.

Knjiga je sastavljena, uz predgovor i zaključno razmatranje, od sedam podnaslova:

1. Kratki uvod
2. Vrijeme nasilja i terora
3. Dvije osnovne forme terora i terorističkih ponašanja u suvremenom svijetu
4. Pitanje o izvorima i uzrocima suvremenog terorizma je pitanje o karakteru naše ukupne civilizacije i ne da se zamijeniti Hantingtonovom fantazmagorijom o sukobu civilizacija
5. Smisao historije i pitanje o odnosu vjere i ljudskog svijeta, islama i politike i islama i terora
6. Da li je islam zasebna civilizacija i stoji li on u sukobu s kršćanskom ili nekom drugom civilizacijom
7. Da li postoji i kakva je veza između islama i terorizma

²⁵³ Muhamed Filipović: «Islam i teror», El- kalem, Sarajevo, 2002. god.

Polazeći od konstatacije da se svijet nakon 11. septembra našao u novoj situaciji, akademik Filipović već na prvim stranicama ovog eseja odbacuje i osuđuje terorizam kao metodu rješavanja određenog problema, a sam atak na Svjetski trgovački centar (Sjedinjene Američke Države) kvalificira kao zločin. No, s obzirom da je taj događaj otvorio problem organizovane borbe protiv terorizma, prevashodno kao islamskog, zbog islamskog vjerskog porijekla pripadnika terorističke organizacije El-kaida koja je počinila ovaj gnusni zločin, autor jasno stavlja do znanja da nijedna religija, nijedna teorija, pa ni ideologija sama po sebi nije teroristička. Otud se ne smije terorizmu ni pristupiti sa vjerskim predznakom kako je to u posljednje vrijeme činjeno u cilju animiranja svjetske pažnje u procesu organizacije rata protiv terorizma.

Osnovna ideja ove knjige je posve jasna: Terorizam je ljudsko zlodjelo ma ko ga činio. To je zločin nad nedužnim ljudima iz određenog interesa i, u suštini, suprotan je svakom slovu Božije riječi upućene ljudima. To, dakle, ne dopušta mogućnost opće kvalifikacije niti vezivanja terora uz jednu religiju, pa tako ni islam. Vežući uopće pitanje izvora suvremenog terorizma za «karakter naše ukupne civilizacije» autor odbacuje i Hantingtonovu teoriju o «sukobu civilizacija» i ukazuje na problem postojanja tzv. "legitimnog" i njemu suprotstavljenog «nelegitimnog terorizma», dakle na svekoliki terorizam koji kontinuirano kroz povijest čine države, ali i onaj koji organiziraju i čine različite grupe s ciljem ostvarivanja svojih egoističnih interesa.

Budući da je naslov ovog djela «Islam i teror» te da smo na bitnu njegovu poruku ukazali, dalje ćemo se posebno osvrnuti na poglavlje pod naslovom «Da li postoji i kakva je veza između islama i terorizma», naravno respektirajući cjelinu eseja. Ono što valja odmah potcrtati jeste autorova neupitna kvalifikacija događaja od 11. septembra. To je «nedopustiv zločin», zločin bez presedana kojeg valja trojako razumjeti: a) kao zločin protiv čovjeka (ubijanje nedužnih ljudi) b) prema islamu (jer se Božijom riječju zabranjuje činjenje zlodjela) i c) protiv suverene države (koju podržavaju njeni građani). U cjelini gledano, ovaj zločin, kako naglašava autor, suprotan je koliko Kur'anu, toliko i iskustvu koje svijet islama baštini iz ponašanja Božijeg poslanika Muhammeda, a. s.. Stoga, on ne može biti shvaćen kao djelo u ime islama, iako su njegovi akteri muslimani. Ustvari, kako piše autor, «to je, koliko znam, prva grupa u novijoj historiji koja je tako nešto poduzela u ime islama i našeg vjerovanja i koja smatra da se na takav način bori za interes islama i muslimana u svijetu» (str. 108.). Time se ne negira da ranije nije bilo pojedinaca i grupa među muslimanima koji su provodili teror. Ali oni nikada nisu bili podržani od cjeline islamskog svijeta niti od «vladajućeg islamskog vjerskog i javnog mišljenja». Ovdje je, kako to s pravom Filipović naglašava, dodatni problem u tome što je retorika terorističkih organizacija El-kaida i njoj sličnih oslonjena na islamski izraz (džihad, Božiji put i sl.), što otežava da se u kršćanskom svijetu ovaj zločin izravno tretira kao zločin, odnosno kao kriminal.

Ovdje se postavlja pitanje gledanja na islamski svijet kao cjelinu i na njegovo ponašanje. U svom odgovoru na to pitanje autor naglašava da i sam islamski svijet ne može biti

shvaćen kao svijet za sebe izolovano od drugih civilizacija, već kao veoma slojevit, sastavljen od raznorodnih muslimanskih naroda i država, za čiji se razvoj može s pravom reći da je u zastoju i da problem stagnacije ne leži samo unutar tih zemalja, već i u njihovoj ekonomskoj i političkoj ovisnosti o razvijenom svijetu, pa i u, ne u malom broju slučajeva, dugoj izolaciji od strane razvijenih zbog njihovih režima ili međusobnih sukoba. Upravo tu treba tražiti razloge što se još uvijek i izravno znatan broj ovih država oslanja na one historijske procese i iskustva koji se danas mogu u velikoj mjeri smatrati uzrokom izolacije ili zaostalosti. Stoga je i nužno upozoriti da bi svako dalje izjednačavanje islamskog svijeta i aktualnog terorizma nanosilo štetu civilizaciji u cjelini, a posebno islamskim narodima, kao i to da sam terorizam nije ni islamski ni kršćanski, već samo terorizam, čije su posljedice stradanje nedužnih ljudi i dobara.

Držimo da je ova knjiga, pisana koliko snagom znalca i mislioca, toliko i iskustvom odvažnog intelektualca i humaniste, od naročitog interesa za državu Bosnu i Hercegovinu. Jer, u ovom trenutku, bolje reći, u ovom veoma bitnom historijskom razdoblju, u kojem je mirovni proces odmakao a svojevrsni pritisak na njene muslimane još uvijek nije prestao, poticanje antiislamskog kompleksa na globalnom planu može donijeti samo štetu u njenom oporavku, a Bošnjacima kao narodu dodatne prepreke da, nakon genocida kojeg su pretrpjeli u minulom ratu, slobodno oporave svoju zajednicu i sa drugim uspostave efikasno demokratsko društvo. Valja reći da i bez toga Bosna i Hercegovina dugo trpi teškoće zbog očigledne neodlučnosti međunarodne zajednice da privede pravdi glavne ratne zločince ili da podupre brži ekonomski razvoj i umanjiti siromaštvo. Teškoće su enormne i u konstituiranju sistema demokratskog društva, a njihovo uklanjanje usporava sve naglašenija politizacija vjerskih ili etničkih prava i sloboda, čime javnost biva zaokupljena, a stvarnost opterećena prošlošću.

Valja priznati da je vrijeme od 11. 9. 2001. do 11. 9. 2002. god. obilovalo antiislamskim raspoloženjem velikog broja ljudi, posebno u zapadnom svijetu, i da Sjedinjene Američke Države još ni do danas nisu adekvatno odgovorile na sam ovaj događaj - zločin, iako su organizirale i izvele rat u Afganistanu i okupile golem dio svijeta u savez za borbu protiv terorizma. Da je to tako potvrđuje ekspanzija terora nekih država i isto tako naglašena aktivnost različitih terorističkih organizacija, posebno na prostoru Bliskog istoka.

Ovdje u Bosni i Hercegovini politizacija vjere u funkciji obnove ideje o opasnosti od bosanskih muslimana (koja je razvijana dugo vremena, a posebno od 1990. te do 1996. god. u Srbiji i Hrvatskoj) donijela bi katastrofalne posljedice, ne samo za Bošnjake već i za cijelu državu. I na taj problem upozorava M. Filipović ovom svojom knjigom.

Na kraju, uz svesrdnu preporuku svekolikom čitateljstvu da se upozna sa važnim porukama ovog Filipovićevoeg eseja, ističem njegov stav da «islam i teror nisu ništa više povezani nego bilo koja druga vjera i široko razvijena i manifestirana teroristička aktivnost mnogih ljudi i grupa našeg doba, koja ima ovosvjetske, a ne transcendentalne motive i uzroke.» (str. 40).

Nadati se da će ovo štivo utjecati koliko na ljude koje opterećuju predrasude prema muslimanima da svoje stavove i ponašanje izmijene i usklade sa istinom, toliko i na sve one koji tragaju za relevantnim nalazima o generatorima terorizma, pa i na one koji provode svoje egoističke interese, da svoje ponašanje usklade sa općeljudskim, odnosno općecivilizacijskim standardima i tako doprinesu ublažavanju krize morala savremenog svijeta.

Dr. Ismet Grbo

Esad Zgodić

KA KRITICI FUNDAMENTALIZMA

Sarajevo 2002, Izdavač EDITIO CIVITAS (Knjiga treća) - 316 str.

Nedavno je u Sarajevu promovirana knjiga pod naslovom “Ka kritici fundamentalizma”, autora Esada Zgodića. Rijetko se čitalačkoj publici može preporučiti ekspresivni politološki sadržaj, kao ovaj, emoviranog futurističkog diskursa, koji kontinira tradirani definicijski fundament, znanstveno relevantan, kao i ispitivački spontanitet što rezultira nizom novih pojmovnih mogućnosti.

U prvom dijelu knjige koji nosi naziv *GRADANSKO DRUŠTVO I DEMOKRATSKA DRŽAVA*, autor predstavlja građansko društvo u odnosu na militarizam, iz čijeg aktiviteta proizilazi *militokratija* kao suprematija vojne oligarhije nad civilnim društvom, te kroz taj krajnje antipodan i polisintetičan odnos pojašnjava: važnost političke kulture, nacionalnu odbranu, civiliziranje, antifundamentalizam i pluralizam. Državu kao “*trajnu političku ustanovu*”, kao “*nužnu asocijaciju*”, definiše kroz *asocijaciji imanentne* elemente: demokratiju, ljudska prava i slobode, kroz suverenitet građanskih individua (građanin kao suveren), narod (biračko tijelo), oblike prezentacije, podjelu vlasti, sekularizam, a sve kroz prizmu modernih političkih teorija i modela demokratije.

Nadalje, autor smatra da demokratski politički ethos posjeduje resumativni vrijednosni supstrat, aksiologiju i projekat građanskog društva koji se sukcesivno suočava sa zbiljom etničkih predrasuda kao izvorištem vlastite negacije. Te predrasude pripadaju “*najraširenijim fenomenima u ljudskom društvu, nema ni tradicionalnih ni modernih društava, ma kako ona bila razvijena, u kojima one ne figuriraju, sa razlikama u masovnosti, intenzitetu i snazi*”. (str. 78.).

Geneza fundamentalizma i njemu inherentnog dogmatizma sadržana je u drugom poglavlju pod naslovom *FUNDAMENTALIZAM I DOGMATIZAM*. U njemu se isprepliću evoluirani atributi navedenih pojmova kao što su: religijski, politički, pseudo itd.

U tom kontekstu Esad Zgodić navodi: “*Politički fundamentalizam, onda kad ne stoji u vezama i odnosima sa religijskim fundamentalizmom, i kad se formulira i samosazrijeva u ateističkim terminima pa se konstituira kao sekularni fenomen i bez neposrednog mentorstva vjerske hijerarhije, ne može sa sebe otarasiti taloge religijskog nadahnuća*”. (str. 127).

Politički dogmatizam kao fundamentalizam socijalnim mehanizmima *kompleksnost svijeta* transformira u *jednostavnost*, korigira alternativnu stvarnost, te je uobličava prostom istinom, ideologijom, misijom i sl.

U posljednjem, trećem poglavlju *SKEPTICIZAM I POLITIČKA KULTURA*, autor skepticizam predstavlja u jednom demokratskom spektru, stavljajući akcenat na njegovu socijalnu elastičnost, koja je derivirala iz znanstvene osnove, sa evidentnom snagom pretendenta na važno mjesto u političkoj kulturi. U demokratskim okvirima skepticizam svojim političkim oblikom i valencijom predstavlja sredstvo racionalizacije politike. On je ujedno i metod vođenja praktičnog života kao i sredstvo protiv terora političke dogme.

Politička kultura reprezentira totalitet stavova, vrijednosne orijentacije, obrazac ponašanja koji postoji u određenom društvu, te posjeduje normativnu i akcionu funkciju, što rezultira definiranjem demokratskog ethosa i mentaliteta svakodnevnog života u svim njihovim mijenama. Međutim, neophodno je da ta dinamična, sveprisutnost političkog kultiviranja egzistira simultano uz kulturu skeptičke svijesti u *politici i spram politike*.

Završna razmatranja bazirana su na *emancipatorskoj intenciji politologije*, čija je *intentio principalis* preferiranje ljudske sposobnosti za *refleksiju i autorefleksiju*, koje će omogućiti da se ljudi oslobađaju od etabliranih, mistificiranih, porobljavajući slika svijeta i društvene stvarnosti. Spoznaja samoga sebe, samorefleksija, je nužna, generirajuća dimenzija emancipacije, koja uključuje i resorpciju kulture relativizma i skepticizma, odnosno nedogmatske aksiologije koje razbijaju privid i laž. Emancipatorski orijentirana znanost, prihvata i tumači *pseudostvarnost*, prije svega kroz saznanje da je stvarnost raspadnuta na zbilju i privid, a da ljudstvo prebiva u neslobodi i neidentitetu, te locira sukobe pojedinca i sociocentričnog poretka.

Baš ta ideja *emancipacije* unutar konceptijski autodefiniranog društveno - demokratskog sistema, koji determinira socijalnu zbilju, njene unutarnje i manifestne tokove, određuje socijalne i političke aktere, kao i konkretan socijalni i politički ambijenat unutar kojeg figurira dogmatska svijest, *zastupljena je u ovom politološko - filozofskom djelu KA KRITICI FUNDAMENTALIZMA*, koje svojom obimnošću i kvalitetnom hermeneutikom može imati više naziva, pri tome imajući u vidu prezentiranu terminologiju. Bilo koji da odaberemo, nećemo pogriješiti, tematika je intrigirajuća sa izravnom sugestijom da pred sobom imamo knjigu vrijednu čitanja.

JUNAK BOSNE

(Dr. Husnija Kamberović: *Husein-kapetan Gradašćević* (1802-1834). *Biografija. Uz dvjestotu godišnjicu rođenja*. BZK «Preporod», Gradačac, 2002.)

U pjesmi opjevan, u priči ispričan, u drami odigran, u historiji zapisan, u narodu živ dok je svijeta i vijeka, *Husein-kapetan Gradašćević*, simbol junaštva i nesebičnosti, volio je svoju Bosnu više od svega. Njoj je pretpostavio i svoju mladost i svoju obitelj i svoje imanje i nijedna žrtva mu nije bila iznad domovine. Narod, za koga je bojeve bojevao i život dao, ostao je uz njega, jer ga je želio osloboditi od tuđinca. Kao da mu je učitelj bio hazreti Mevlana Dželaluddin Rumi (13. st.), jedan među najvećim islamskim filozofima i pjesnicima, koji ga je naučio da gaji univerzalnu ljubav i smatra da se na ovom svijetu ravnoteža postiže jedino ljubavlju prema Bogu i Boga prema čovjeku, bez obzira kojoj rasi, narodu ili vjeri pripadali. Zna se da *Husein-kapetan* nije bio vlastoljubiv, njemu je to trebalo samo da bi ostvario ideju samostalne Bosne. Ali svi oko njega nisu bili njegovi istomišljenici, pa kada je poveo boj protiv još uvijek snažnog Osmanskog carstva, vjerovao je da su i Ali-aga Rizvanbegović i Smail-aga Čengić vezani za Bosnu kao i on i da traže izlaza da je oslobode. Prevario se. Upravo o tome, između ostalog, govori monografija dra Husnije Kamberovića ispričana kao najljepša priča.

Iako autor naglašava da je to popularno štivo, ipak ne bismo se u potpunosti saglasili s ovim. Ovo jeste popularno napisan tekst, ali zasnovan na faktima i relevantnim dokumentima, od kojih su mnogi sačuvani u obiteljskoj kući *Husein-kapetana Gradašćevića*, u kojoj danas živi Muhamed-beg-Bego Gradašćević, posljednji gradačački hanedan i zaštitni znak ovoga grada. Gospodin Gradašćević mu se nesebično našao pri ruci i dao na uvid svu dokumentaciju koju posjeduje, te ispričao mnogo toga što se u toj obitelji zna o ovom našem junaku.

Iako je o *Husein-kapetanu* dosta pisano, autor je uspio da i one podatke koji nisu bili nadohvat ruke ni običnom čitaocu ni istraživaču prezentira, prateći, na osnovu historijskih činjenica, njegovo djetinjstvo, mladost i privatni život. Ne ostavlja dilemu da je to bio veliki čovjek i junak nad junacima, koji časnno proživljava svoj kratki život. Zna se da *Husein-kapetan* nije želio vlast pod svaku cijenu, pa kada je trebalo donijeti odluku, sve je potčinio svojoj domovini i njenoj autonomiji. Sultan je tražio pokornost, i u jednoj naredbi velikog vezira, između ostalog, se kaže: *Ne daj Bože, ako se ispostavi da vi ubuduće budete uporni na isticanju pripadnosti užoj domovini i lokalističkom fanatizmu, ja ću odmah, s jakim vojnim snagama udariti na vas, pa ću i taj kraj, pomoću carske sile i moći, kao i ostale krajeve, dovesti u red i zavesti strah, kakav nikada do sada niste imali...*²⁵⁴ Naravno želja da Bosnu oslobodi i ponos plemića nisu mu dozvolili da ove uvjete prihvati. Međutim mnogi begovi nisu dijelili njegovo mišljenje. Husein-kapetan je vjerovao da su i Ali-aga Rizvanbegović i Smail-aga Čengić uz njega, ali su pokazali da su se borili za vlast, a ne za domovinu. Upravo o tome, na jedan

²⁵⁴ Salih Hadžihuseinović Muvekkit: *Povijest Bosne*, Knj. II, Sarajevo, 1999., str. 938.

samosvojan način, govori monografija dr Husnije Kamberovića, ispričana pitkim jezikom i jednostavnim i razumljivim stilom.

Knjiga je podijeljena u nekoliko zanimljivih poglavlja: Riječ čitaocu; Porijeklo; Mladost; Porodični život; Na čelu Gradačačke kapetanije; Graditeljska aktivnost Husein-kapetana; Na čelu Bosanskog ejaleta; Husein-kapetan kao vojskovođa; Progonstvo; Smrt; Sudbina Husein-kapetanove imovine; Husein-kapetan u znanstvenoj literaturi. Djelo je opremljeno naučnim aparatom: Sažetkom, Literaturom i Registrom ličnih imena. Ovo djelo, bez sumnje, poslužiće posebno studentima historije, ali i đacima srednjih škola kao izuzetan udžbenik, iz koga će dosta naučiti iz prošlosti svoje domovine. Svakako, dobro će doći i znanstvenim radnicima da dođu do podataka o privatnom životu Husein-kapetana, koji do sada nisu bili nadohvat ruke.

Prof. dr. Lamija Hadžiosmanović

